

Carl Sagan

UN PALID
PUNCT ALBASTRU

Viziune asupra viitorului omenirii în spațiu

Traducere din limba engleză de

WALTER FOTESCU

EDITURA HERALD

București

Pentru Sam,

Un alt rătăcitor.

*Fie ca generația ta să vadă
neînchipuite minuni.*

CUPRINS

Rătăcitorii	9
Cap. 1. Suntem aici	18
Cap. 2. Aberații ale luminii	25
Cap. 3. Marile retrogradări	36
Cap. 4. Un univers ce nu este făcut pentru noi	53
Cap. 5. Există viață inteligentă pe Pământ?	70
Cap. 6. Triumf pentru <i>Voyager</i>	83
Cap. 7. Printre sateliții lui Saturn	98
Cap. 8. Prima planetă nouă	112
Cap. 9. O navă americană la granițele sistemului solar	124
Cap. 10. Negru sacru	140
Cap. 11. Luceafărul de seară și cel de dimineață	151
Cap. 12. Când Pământul se topește	161
Cap. 13. Darul lui Apollo	175
Cap. 14. Explorând alte lumi și protejând-o pe aceasta	184
Cap. 15. Lumea miracolelor își deschide porțile	195
Cap. 16. Urcând până la cer	219
Cap. 17. Violență interplanetară de rutină	241
Cap. 18. Mlaștina din Camarina	257
Cap. 19. Remodelarea planetelor	274
Cap. 20. Întuneric	292
Cap. 21. La cer!	307
Cap. 22. Tiptil prin Calea Lactee	318
Referință bibliografică	341
Despre autor	347
Mulțumiri	348

INTRODUCERE

RĂTĂCITORII

Spune-mi, cine *sunt* ei, Rătăcitorii...?

Rainer Maria Rilke, „Elegia a cincea” (1923)

AM fost rătăcitori încă de la început. Cunoșteam poziția fiecărui copac pe o distanță de o sută de mile de jur împrejur. Când fructele sau nucile erau coapte, noi ne aflam acolo. Urmăream cirezile în migrațiile lor anuale. Ne bucuram de carne proaspătă. Pe nesimțite, prin tertipuri, punând la cale ambuscade și atacând cu forță brută, reușeam să facem într-un număr mic ceea ce, în cadrul unei vânători individuale, nu am fi reușit vreodată. Depindeam unul de celălalt. A ne imagina că ne putem descurca de unii singuri era la fel de ridicol precum a ne imagina că ne putem stabili într-un punct fix.

Lucrând împreună, ne protejam copiii de lei și de hiene. Îi învățam să deprindă abilitățile de care aveau nevoie. Îi învățam să folosească uneltele. Atunci, ca și acum, tehnologia reprezenta cheia supraviețuirii noastre.

Când seceta era prelungită sau când o răcoare tulburătoare persista în aerul vărat, grupul nostru pornea mai departe, uneori spre tărâmurii necunoscute. Căutam un loc mai bun, iar atunci când nu ne înțelegeam cu ceilalți din mărunțul nostru grup nomad, îl părăseam în căutarea unor tovarăși mai prietenoși. Puteam să o luăm mereu de la început.

Aproape 99,9 de procente din timpul ce se scurge de la nașterea speciei noastre, am fost vânători și culegători, rătăcind prin savane și stepe. Atunci nu existau grăniceri, nici personal vamal. Frontiera era peste tot. Eram mărginiți doar de pământ, de ocean și de cer, și uneori de către vreun vecin ostil.

Totuși, când clima era plăcută, când hrana era abundentă, eram dispuși să rămânem într-un loc. Fără a căuta aventura. Supraponderali. Fără griji. În ultimii zece mii de ani – abia o clipă din îndelungata noastră istorie – am abandonat viața nomadă. Am domesticit plante și animale. De ce să alergi după hrană, când poți s-o faci pe ea să vină la tine?

Cu toate avantajele sale materiale, viața sedentară ne-a lăsat o urmă de neliniște, de neîmplinire. Chiar și după patru sute de generații care au trăit în sate și orașe, nu am uitat. Câmpul deschis continuă să ne cheme cu blândețe, ca un cântec din copilărie aproape uitat. Întregim locuri îndepărtate cu un anumit romantism. Această atracție, am bănuiala, a fost dezvoltată cu meticulozitate de către selecția naturală ca un element esențial pentru supraviețuirea noastră. Verile lungi, iernile blânde, recoltele bogate, vânatul abundent – niciunul dintre aceste lucruri nu este etern. Nu avem capacitatea de a prezice viitorul. Evenimentele catastrofale obișnuiesc să vină pe nesimțite, să ne ia prin surprindere. Propria ta viață, cea a grupului tău sau chiar cea a speciei tale ar putea să depindă de câteva personaje neliniștite, atrase spre pământuri nedescoperite și spre noi lumi de o râvnă pe care abia o pot articula sau înțelege.

Herman Melville, în *Moby Dick*, vorbea în numele aventurierilor din toate vremurile și din toate locurile: „Sunt chinuit de o poftă nesfârșită pentru lucrurile îndepărtate. Îmi place la nebunie să navighez pe mări interzise...”

Pentru vechii greci și romani, lumea cunoscută cuprindea Europa, o Asie și o Africă limitate, toate înconjurate de o lume oceanică de netrecut. Călătorii puteau să întâlnească ființe inferioare,

numite barbari, sau ființe superioare, numite zei. Fiecare copac își avea propria driadă, fiecare regiune eroul său legendar. Nu existau totuși foarte mulți zei, cel puțin la început, poate doar câteva zeci. Aceștia trăiau pe munți, sub pământ, în mare sau acolo, în cer. Ei trimiteau mesaje oamenilor, interveneau în activitățile umane și se cuplau cu specia noastră.

Odată cu trecerea timpului, când omul a descoperit capacitatea de a explora, au început surprizele: barbarii puteau fi la fel de ingeni-oși ca grecii și ca romanii. Africa și Asia erau mai mari decât ne închipuiserăm. Oceanul înconjurător nu era de netrecut. Existau antipozii¹. S-au descoperit trei noi continente, care fuseseră colonizate de asiatici în vremuri îndepărtate fără ca această veste să ajungă la urechile europenilor. În plus, zeii erau dezamăgitor de greu de găsit.

Prima migrație umană la scară mare din Lumea Veche spre cea Nouă s-a produs în timpul ultimei perioade glaciare, cu aproximativ 11 500 de ani în urmă, când calotele polare tot mai accentuate au scăzut nivelul oceanelor și ne-au permis să ne deplasăm pe uscat din Siberia până în Alaska. O mie de ani mai târziu, ne aflam în Țara de Foc, punctul cel mai sudic al Americii de Sud. Cu mult înainte de Columb, argonauți indonezieni în canoe au explorat partea occidentală a Pacificului, oameni din Borneo s-au stabilit în Madagascar, egipteni și libieni au navigat în jurul Africii, iar o mare flotă formată din jonci² de cursă lungă, ce aparțineau dinastiei chineze Ming, a traversat Oceanul Indian, a stabilit o bază în Zanzibar, a ocolit Capul Bunei Speranțe și a pătruns în Oceanul Atlantic.

¹ „Cât despre mitul că există antipozii”, scria Sfântul Augustin în secolul al cincilea, „adică oameni în partea opusă a pământului, unde soarele răsare când apune la noi și unde oamenii merg cu picioarele în sens opus nouă, acesta nu este în niciun fel credibil”. Chiar dacă acolo există un pământ necunoscut și nu doar ocean, „nu a existat decât o singură pereche de strămoși primordiali și este de neconceput ca astfel de regiuni îndepărtate să fi fost populate de urmașii lui Adam”. (n. a.)

² Corabie japoneză sau chineză. (n. t.)

Între secolele al cincisprezecelea și al șaptesprezecelea, corăbiile europene au descoperit noi continente (noi, cel puțin, pentru europeni) și au circumnavigat planeta. În secolele al optsprezecelea și al nouăsprezecelea, exploratori americani și ruși, comercianți și coloniști au concurat în cursa către Est și Vest, traversând două uriașe continente spre Pacific. Acest entuziasm neînfrânat pentru explorare și exploatare, oricât de necugetați ar fi fost cei care le-au materializat, are o valoare clară de supraviețuire. Nu se reduce la o singură națiune sau la un singur grup etnic. Este o înzestrare împărtășită de toți membrii speciei umane.

Încă din momentul în care ne-am făcut apariția, în urmă cu câteva milioane de ani, în estul Africii, ne-am făcut drum pe tot cuprinsul planetei. Există acum oameni pe fiecare continent, pe cele mai îndepărtate insule, de la pol la pol, de la Everest până la Marea Moartă, în adâncul oceanelor și chiar, uneori, oameni care locuiesc în cer, la o înălțime de trei sute de kilometri, asemenea zeilor din vechime.

S-ar părea că astăzi nu mai există nimic de explorat, cel puțin în zona de uscat a Pământului. Victime ale propriului lor succes, exploratorii de acum preferă în mare parte să rămână acasă.

Migrații importante de populații – unele voluntare, dar cele mai multe forțate – au modelat condiția umană. Astăzi, sunt mult mai numeroase persoanele care se văd obligate să fugă de război, de opresiune și de foamete comparativ cu orice altă perioadă din istoria umană. Pe măsură ce clima Pământului se va schimba în deceniile următoare, va exista probabil un număr mult mai mare de refugiați ecologici. Vom răspunde întotdeauna la chemarea unor locuri mai bune. Mareele umane vor continua să crească și să scadă pe tot cuprinsul planetei. Regiunile spre care fugim acum sunt însă deja populate. Alte persoane, de multe ori nepăsătoare față de necazurile noastre, se află acolo înainte să ajungem noi.

La sfârșitul secolului al nouăsprezecelea, Leib Gruber creștea în Europa Centrală, într-un oraș obscur pierdut în uriașul și poliglotul Imperiu Austro-Ungar. Tatăl său vindea pește când putea. Cu toate astea, vremurile erau de multe ori dificile. În tinerețe, singura slujbă sinceră pe care Leib a putut să o găsească a fost aceea de a-i ajuta pe oameni să treacă râul Bug aflat în apropiere. Clientul, bărbat sau femeie, se urca în spatele lui Leib; încălțat cu cizmele lui prețioase, uneltele meseriei sale, tânărul traversa o porțiune mai puțin adâncă a râului și își lăsa pasagerul pe malul opus. Uneori apa îi ajungea până la mijloc. Acolo nu exista niciun pod, nici măcar bacuri. Ar fi fost utili caii, dar aceștia aveau alte întrebuințări. Această muncă îi rămânea lui Leib și altor tineri ca el.

Ei nu aveau alte întrebuințări. Nu exista nicio altă activitate disponibilă. Aceștia stăteau pe malul râului anunțându-și prețurile și laudându-se în fața potențialilor clienți cu superioritatea îndemânării lor de cărauș. Se închiriau pe ei înșiși ca pe niște animale patru-pede. Bunicul meu a fost o bestie de povară.

Nu cred că, în toată tinerețea sa, Leib s-a aventurat la mai mult de o sută de kilometri de Sassow, orașelul în care se născuse. Din senin, în anul 1904 a fugit în Lumea Nouă, potrivit unei legende de familie, pentru a scăpa de o acuzație de crimă, lăsându-și în urmă tânăra soție. Cât de diferite de cătunul său înapoiat trebuie să-i fi părut marile orașe portuare germane, cât de imens oceanul, cât de ciudați înalții zgărie-nori și cât de neobișnuită neîncetata agitație din noul său cămin. Nu știm nimic despre călătoria sa transoceanică, dar am descoperit lista de pasageri ce corespunde călătoriei făcute mai târziu de soția sa, Chaiya, care s-a alăturat lui Leib după ce acesta economisise suficient pentru a o aduce și pe ea. Aceasta a călătorit la clasa cea mai ieftină la bordul vasului *Batavia*, înregistrat în Hamburg. Documentul are o concizie aproape dezarmantă: Știe să citească sau să scrie? Nu. Știe engleză? Nu. Câți bani are? Îmi pot imagina vulnerabilitatea și rușinea pe care o simte Chaiya atunci când răspunde: „Un dolar”.

A debarcat în New York, l-a regăsit pe Leib, a trăit suficient pentru a o naște pe mama mea și pe sora ei și apoi a murit în urma unor „complicații” la naștere. În acei puțini ani petrecuți în America, numele ei a fost uneori anglicizat, transformându-se în Clara. La un sfert de secol după aceea, mama mea și-a botezat primul născut, un fiu, după numele mamei pe care nu a ajuns să o cunoască vreodată.

Strămoșii noștri îndepărtați, observând stelele, au descoperit cinci care nu se limitau la a răsări și a apune într-o progresie imperturbabilă, așa cum făceau așa-numitele stele „fixe”. Acestea cinci aveau o mișcare ciudată și complexă. În decursul lunilor, acestea păreau să se miște încet printre celelalte stele. Uneori executau bucle. Astăzi le numim planete, cuvântul grecesc pentru rătăcitori, și îmi închipui că acestea evocă o particularitate cu care strămoșii noștri puteau avea o afinitate.

Astăzi știm că planetele nu sunt stele, ci alte lumi, legate gravitațional de Soare. Nici nu încheiasem bine explorarea Pământului, că începusem să îl recunoaștem drept o lume printre nenumărate altele, care înconjoară Soarele sau orbitează în jurul altor stele care alcătuiesc galaxia Calea Lactee. Planeta noastră și sistemul nostru solar sunt înconjurate de un nou ocean al lumii: adâncul spațiului. Și nu este mai de netrecut decât oceanul celorlalte epoci.

Poate este prea devreme. Poate nu a sosit încă momentul. Dar celelalte lumi – care promit oportunități negrăite – ne cheamă.

În ultimele decenii, Statele Unite și fosta Uniune Sovietică au realizat un lucru cu adevărat istoric și uimitor: explorarea apropiată a tuturor acelor puncte de lumină, de la Mercur la Saturn, care au uimit și au trezit curiozitatea științifică a strămoșilor noștri. Începând cu succesul primului zbor interplanetar din anul 1962, aparatele noastre s-au apropiat, au orbitat sau au asolizat pe mai mult de șaptezeci de noi lumi. Am rătăcit printre rătăcitori. Am descoperit uriașe înălțimi vulcanice care eclipsează și cel mai înalt munte de pe Pământ; vechi

văi fluviale pe două planete, în mod ciudat una prea rece și cealaltă prea fierbinte pentru apa curgătoare; o planetă uriașă cu un interior lichid de hidrogen metalic în care ar încăpea o mie de planete Pământ; sateliți naturali întregi care s-au topit; un loc învelit în nori cu o atmosferă compusă din acizi corozivi, a cărui temperatură, chiar și în cele mai înalte platouri, o depășește pe cea a punctului de topire a plumbului; suprafețe milenare pe care este gravată cu fidelitate istoria formării violente a sistemului solar; lumi de gheață refugiate în adâncurile transPlutoniene; sisteme inelare minunat modelate, mărturie a armoniilor subtile ale gravitației; și o lume înconjurată de nori alcătuiți din molecule organice complexe asemenea celor care, în perioada de început a planetei noastre, au condus la nașterea vieții. Acestea orbitează tăcute în jurul Soarelui, așteptând.

Am descoperit minuni la care nici măcar nu au visat acei strămoși care au speculat pentru prima dată cu privire la luminile rătăcitoare ce împodobesc cerul nopții. Am sondat originile planetei noastre și originile speciei noastre. Descoperind alte posibilități, întâlnindu-ne față în față cu destine alternative ale altor lumi asemănătoare cu a noastră, am început să înțelegem mai bine Pământul. Fiecare dintre aceste lumi este frumoasă și instructivă. În ciuda acestui fapt, din câte știm, fiecare dintre ele este, în egală măsură, o lume pustie și stearpă. Acolo nu există „un loc mai bun”. Cel puțin pentru moment.

În timpul misiunii robotice *Viking*, care a început în luna iulie a anului 1976, am petrecut, într-un anumit sens, un an pe Marte. Am examinat roci și dune de nisip, cerul roșu, chiar și la amiază, vechile văi fluviale, înalții munți vulcanici, necruțătoarea eroziune eoliană, terenul polar laminat, cei doi sateliți întunecați, în formă de cartof. Dar nu exista viață, niciun greier ori vreun fir de iarbă sau măcar – din câte ne puteam da seama – un microb. Aceste lumi nu au fost înfrumusețate cu viață, așa cum a fost a noastră. Viața este, comparativ vorbind, o raritate. Putem inspecta zeci de lumi și putem descoperi că numai pe una dintre ele viața apare, evoluează și persistă.

După ce, întreaga lor viață de până atunci, nu traversaseră vreo apă care să depășească dimensiunea unui râu, Leib și Chaiya au atins nivelul traversării oceanelor. Ei au avut un mare avantaj: de cealaltă parte a apelor îi așteptau alte ființe umane, cu obiceiuri străine, desigur, dar care le vorbeau limba și cu care împărtășeau, cel puțin, unele valori; chiar și oameni cu care erau strâns înrudiți.

În momentul de față, am traversat sistemul solar și am trimis patru vehicule spațiale spre stele. Neptun se află de un milion de ori mai departe de Pământ decât se află New Yorkul față de malurile râului Bug. Nu există nici rude îndepărtate, nicioameni și aparent nicio formă de viață care să ne aștepte pe aceste lumi îndepărtate. Nu există scrisori trimise de către imigranți recentți care să ne ajute să înțelegem aceste noi țărâmurii, ci doar date digitale transmise cu viteza luminii de către emisari robotici preciși și insensibili. Ne spun că aceste lumi noi nu seamănă foarte mult cu a noastră. Noi continuăm totuși să căutăm posibili locuitori. Nu ne putem abține. Viața caută viață.

Nu există nimeni pe Pământ, nici printre cei mai bogați dintre noi, care să-și permită această călătorie; motiv pentru care nu putem să ne facem bagajele și să plecăm spre Marte sau spre Titan când ne vine nouă sau pentru că ne-am plictisit, pentru că nu mai avem loc de muncă, pentru că ne-am înrolat în armată, pentru că suntem oprimați sau pentru că, în mod drept sau nedrept, am fost acuzați de o crimă. Nu pare să existe un profit pe termen scurt suficient pentru a motiva industria privată. Dacă noi, oamenii, vom ajunge vreodată să călătorim spre aceste lumi, se va întâmpla pentru că o națiune sau un consorțiu de națiuni crede că este în avantajul său sau în avantajul speciei umane. În momentul de față, suntem copleșiți de multe probleme care concurează pentru fondurile expedițiilor umane spre alte lumi.

Despre aceste lucruri este vorba în cartea de față: despre alte lumi, despre ce ne așteaptă pe ele, ce ne spun despre noi înșine și – date fiind

problemele urgente cu care se confruntă specia noastră acum – dacă are vreun sens să mergem spre ele. Ar trebui să ne rezolvăm mai întâi problemele? Sau aceste probleme reprezintă cumva un motiv pentru a merge spre alte lumi?

Această carte este, în multe privințe, optimistă în ceea ce privește perspectiva umanității. Inițial, în primele capitole ar putea să pară că pun un accent prea mare asupra imperfecțiunilor noastre. Însă acestea furnizează un fundament spiritual și logic pentru dezvoltarea argumentului meu.

Am încercat să prezint mai multe fațete ale fiecărei probleme. Vor exista pasaje în care dau impresia că mă combat pe mine însumi. De fapt, asta și fac. Când descopăr merite în cadrul mai multor puncte de vedere, de multe ori mă combat pe mine însumi. Sper că, ajunși la ultimul capitol, poziția mea va deveni clară.

Pe scurt, planul cărții este următorul: mai întâi, voi examina răspânditele afirmații formulate de-a lungul întregii istorii umane potrivit cărora lumea noastră și specia noastră sunt unice și ocupă chiar un rol central în funcționarea și în finalitatea Cosmosului. Mai departe, ne aventurăm prin sistemul solar mergând pe urmele ultimelor călătorii de explorare și descoperire, pentru ca apoi să evaluăm motivele oferite de obicei pentru a trimite ființe umane în spațiu. În ultima și cea mai speculativă parte a cărții, voi trasa o schiță a modului în care îmi imaginez dezvoltarea pe termen lung a viitorului nostru în spațiu.

Un palid punct albastru se referă la o nouă conștientizare, care se face încă lent simțită, a coordonatelor noastre, a locului pe care îl ocupăm în Univers, și se referă la modul în care, chiar dacă chemarea aventurii este amorțită în vremea noastră, un element central al viitorului umanității este situat dincolo de Pământ.

CAPITOLUL 1

SUNTEM AICI

Și pământul întreg ce este decât un punct în univers,
și ce colțișor mic pe el reprezintă locuința ta!

Marcus Aurelius, împărat roman,
Către sine însuși, cartea 4 (cca. 170)

Conform învățăturilor astronomilor, circumferința
Pământului, care nouă ne pare atât de interminabilă,
comparată cu măreția universului, nu seamănă
decât cu un punct minuscul.

Ammianus Marcellinus (cca. 330-395),
ultimul mare istoric roman, în *Istorie romană*

SONDA spațială se afla departe de casă, dincolo de orbita celei mai exterioare planete și mult deasupra planului eclipticii, care reprezintă o suprafață plană imaginară, ceva asemănător unei piste în care sunt cuprinse în general orbitele planetelor. Sonda se îndepărta de Soare cu 65 000 de kilometri pe oră. Dar la începutul lui februarie 1990, a primit un mesaj urgent de pe Pământ.

Obedientă, aceasta și-a modificat orientarea camerelor, îndreptându-le spre planetele aflate acum la distanță. Rotindu-și platforma de explorare științifică dintr-un loc al cerului în altul, a surprins 60 de imagini și le-a stocat, digitalizate, pe banda sa de înregistrare. Apoi, treptat, în martie, aprilie și mai, și-a comunicat datele prin

unde radio spre Pământ. Fiecare imagine era alcătuită din 640 000 de elemente individuale („pixeli”), asemănătoare punctelor care apar într-o fotografie de ziar trimisă prin belinograf sau într-un tablou pointilist. Sonda spațială se afla la o distanță de 6 miliarde de kilometri de Pământ, atât de departe, încât fiecărui pixel i-au trebuit cinci ore și jumătate, călătorind cu viteza luminii, să ajungă până la noi. Imaginile ar fi putut să ajungă mai devreme, dar marile radiotelescoape situate în California, Spania și Australia care primesc aceste șoapte venite de la marginea sistemului solar aveau responsabilități cu alte vehicule care navighează pe oceanul spațial, printre care sonda *Magellan*, îndreptată spre Venus, și *Galileo*, aflată în călătoria sa sinuoasă spre Jupiter.

Voyager 1 se afla la o înălțime atât de mare deasupra planului eclipticii fiindcă, în anul 1981, se apropiase mult de Titan, satelitul gigant al lui Saturn. Sonda soră a acesteia, *Voyager 2*, fusese programată pe o traiectorie diferită, în interiorul planului eclipticii, putând astfel să realizeze celebrele explorări ale planetelor Uranus și Neptun. Cei doi roboți *Voyager* au explorat patru planete și aproape șaizeci de sateliți naturali. Aceștia reprezintă triumfuri importante ale ingineriei umane și se numără printre gloriile programului spațial american. Acestea se vor regăsi în cărțile de istorie când multe alte lucruri din vremea noastră vor fi date uitării.

Funcționarea sondelor *Voyager* era garantată până la efectuarea întâlnirii cu Saturn. M-am gândit că ar fi o bună idee ca, după acea întâlnire, să le facem să mai arunce o ultimă privire spre Pământ. Știam că, dinspre Saturn, Pământul va părea prea mic pentru ca *Voyager* să poată distinge vreun detaliu. Planeta noastră nu ar fi decât un punct de lumină, un pixel singuratic, abia identificabil în mulțimea de alte puncte de lumină vizibile, planete apropiate și sori îndepărtați. Dar ar merita să avem o astfel de imagine tocmai datorită obscurității lumii noastre pe care o va dezvălui.

Navigatorii au cartografiat cu sârguință liniile de coastă ale continentelor. Geografii au tradus aceste descoperiri în hărți și globuri. Fotografii ale unor porțiuni mici ale Pământului au fost obținute mai întâi cu ajutorul baloanelor și avioanelor, apoi cu ajutorul rachetelor prin scurte zboruri balistice și, în sfârșit, cu ajutorul vehiculelor spațiale orbitale, care au oferit o perspectivă cum este cea obținută atunci când observi un glob mare de la o distanță de trei centimetri. Deși aproape toți învățăm că Pământul este o sferă de care suntem, într-un fel anume, lipiți prin forța gravitației, am început să conștientizăm realitatea circumstanței noastre abia atunci când am văzut renumita fotografie a întregului Pământ realizată de nava *Apollo* – cea obținută de astronauții misiunii *Apollo 17* în ultima călătorie a oamenilor spre Lună.

Această imagine s-a transformat într-un fel de simbol al epocii noastre. În ea apare Antarctica, pe care americanii și europenii o consideră fără ezitare ca fiind punctul cel mai sudic, apoi întregul continent african ce se întinde până sus: se poate vedea Etiopia, Tanzania și Kenya, unde au trăit cei mai vechi strămoși ai noștri. În partea dreaptă de sus, Arabia Saudită și ceea ce europenii numesc Orientul Apropiat. În vârf, abia observată, se găsește Marea Mediterană, în jurul căreia s-a dezvoltat o parte importantă din civilizația noastră globală. Se distinge de asemenea albastrul oceanului, culoarea roșu gălbuie a Saharei și deșertul arab, verdele maroniu al pădurilor și luncilor.

Însă nu există nicio urmă de oameni în această imagine; nu se vede nicio remodelare a suprafeței Pământului realizată de specia noastră, nicio mașină, nicio ființă umană: suntem prea mici și organizarea noastră politică prea neînsemnată pentru a fi observați de o navă spațială situată între Pământ și Lună. Din această poziție, nu se percepe nicio dovadă a obsesiei noastre pentru naționalism. Imaginile Pământului obținute de *Apollo* au transmis multîmilor un lucru deja cunoscut de astronomi: la scara lumilor – ca să nu spun a stelelor sau galaxiilor – oamenii sunt neînsemnați, o peliculă subțire de viață pe o bucată obscură și singuratică formată din piatră și metal.